

„ARIE APOSTOLICĂ” ȘI ONESTITATE ISTORICĂ

Pe marginea unui articol al Părintelui Ioan Coman

În ultimul fascicul al revistei „Biserica Ortodoxă Română”, Părintele Ioan Coman, profesor la Institutul Teologic din București, consacră un articol întins „ariei misionare” a Sf. Niceta din Remesiana, cu intenția mărturisită de a răspunde la întrebarea — veche în istoriografia noastră — dacă apostolul Besilor va fi predicat sau nu în Nordul Dunării, cu alte cuvinte dacă și merită lairna de catechizator al Dacilor, pe care dela Pârvan încoace, i-o recunosc fără șovăire specialiștii trecutului istoriei naționale. 1) Cu această întrebare am avut prilejul să mă ocup într'un articol recent 2) și, indiferent de răspunsul la care m'am oprit, era firesc ca ultimul cercelător al problemei să ia atitudine față de opiniile înaintașului imediat. E ceace va și făcut dealtminteri Părintele Coman, care, din micul studiu pomenit, și-a însușit nu numai îndemnul de a reexamina chestiunea, ci și altceva, de care va fi vorba mai departe.

În ce privește problema „ariei” episcopului sud-dunărean, sărăcia informațiilor ne împiedică a ajunge la un răspuns hotărât. Ce se poate spune, și ce am încercat să dovedesc în articolul din 1946, e că argumentele invocate în sprijinul pretinsului apostolat în Nordul Dunării nu rezistă unei critici atente. Versurile Sf. Paulin din Nola nu îndreptățesc o asemenea încheiere, și Păr. Coman e silit s'o recunoască atunci când, la capătul lungului său studiu, scrie: „o dovadă peremptorie, indiscutabilă, materială a lucrării lui Niceta în acea parte de loc nu avem”. 3) Mai mult n'am pre-

tins nici eu niciodată, dovadă că-mi încheiam cercelarea exprimându-mi nădejdea că viitoare descoperiri arheologice ne-ar putea permite să vorbim de începuturile creștinismului în Dacia pe baza unor mărturii sigure și indiscutabile 4). De ce, în aceste condiții, Părintele Coman s'a mai ostenit să scrie douăzeci de pagini, e o întrebare la care ar putea răspunde singur. Personal, m'aș fi lipsit de plăcerea de a vorbi despre ele, dacă felul de argumentare și de documentare de care se slujește autorul n'ar fi din cele mai originale și, cu acest titlu, nu s'ar învrednici de o mențiune într'o publicație care și propune să contribuie la răspândirea bunelor metode și chiar a bunelor maniere în publicistica românească.

Desprî modul de argumentare al Părintelui Coman, mi s'a întâmplat să mai scriu, nu odată. Cititorii *Revistei Clasice* și ai *Revistei istorice a Sud-Estului european* cunosc dările de seamă pe care — pe măsura apariției lor — le-am consacrat mai multor lucrări ale învățatului coleg. Așa fiind, socot de prisos să revin asupra temerității cu care D-sa emite ipoteze pe care, câteva pagini mai departe, le ia drept adevăruri dovedite, bune să slujească la elaborarea altor ipoteze, deopotrivă îndrăznețe și deopotrivă dovedite. Prefer să mă opresc asupra unui aspect diferit al metodei distinsului autor, acel al informației, gîrگاș întie toate, când e vorba de judecat activitatea științifică a unui cercetător. Tocmai în această privință, vor spune însă cititorii Părintelui Coman, părerea celui mai aspru critic nu poate fi decât elogioasă. D-sa epuizează literatura subiectelor, însăși trimiteri copioase și împinge scrupului științific până la indoa-

1) „Aria misionară” a Sf. Niceta di Remesiana, în „Biserica Ort. Rom.”, LXVI, 1948, pp. 337—356.

2) Niceta di Remesiana e le origini del cristianesimo daco-romano, „Rev. hist du Sud-Est européen, XXIII, 1946, pp. 99—117.

3) Op. cit., p. 356.

4) Op. cit., p. 117.

rea librarului care a tipărit o publicație așa de puțin cunoscută ca Real-Encyclopaedia lui Pauly-Wissowa-Kroll. Decât, în asemenea materie, simpla etalare de titluri nu-i întotdeauna o dovadă convingătoare, și îndoiala asupra seriozității informației e permisă, câtă vreme modul de a cita o lucrare nu vadește din partea cercetătorului cunoașterea directă a operei, dacă nu o lungă familiarizare cu ea.

Îndoilele de această natură mi s'a întâmplat să nutresc în mai multe rânduri, citind câte o carte a Părintelui Coman. M'am ferit totuși să le exprim, câtă vreme nu puteam dovedi că parada bibliografică a unui autor atât de erudit nu era, în realitate, decât praf în ochii cititorului. De data aceasta dovada poate fi făcută și, ceace e mai grav, nu în privința vreunei lucrări neesențiale a cărei ignorare n'ar scădea valoarea tezei susținute, ci în legătură cu unele texte-cheie, a căror necunoaștere compromite seriozitatea argumentării, ca să nu mai vorbesc de reputația autorului.

E vorba de două citate grecești, pe care Părintele Coman le folosește într-o ordine de idei pe care o voi indica în treacăt și la care D-sa se referă în chip repetat. Unul e împrumutat lui Philostrat (ne asigură autorul), și rostul lui e să întărească afirmația că, în vremea acestui scriitor, „Sciții” pomeniți de el ar fi fost tot una cu Goții 1). Ceea ce uită să ne spună Părintele Coman, e pe care din cei doi Philostrati îl are în vedere și din care operă a lui citează; în plus, întrucât afirmația unor scriitori trăitori la începutul secolului al III-lea, poate și trebuie să fie luată în considerare pentru deslușirea unor stări dela sfârșitul veacului al IV-lea? Oricât mi-ar plăcea să cunosc explicațiile Părintelui Coman, am motive să cred că acest răspuns va întârzia. Prefer dar să lămuresc singur propriile-mi nedumeriri și să precizez că toată chestiunea se reduce la o confuzie grosolană, prilejuită de un împrumut nenărturisit. Rândurile reproduse de Părintele Coman și atribuite lui Philostrat, D-sa le-a luat nu din textul unde pretinde că le-ar fi citit, ci din articolul meu în mai multe rânduri pomenit, unde isvorul e indicat prin trimiterea:

„Philost., II 5” 2). Prescurtarea nu privește însă — abia dacă trebuie s'o mai spun — pe vreunul din Philostrati, în ale căror scrieri zadarnic s'ar căuta informații asupra populațiilor din Nordul Dunării, ci pe istoricul bisericesc Philostorgios, a cărui operă e un izvor de seamă pentru împrejurările din Imperiul de Răsărit, la sfârșitul secolului al IV-lea. Dacă acest „pas de cleric” (cum îl spun Francezii) ar fost comis de un student începător, într-o lucrare de seminar, greșala ar fi fost scuzabilă și, până la un punct amuzantă. Cum să-i zicem însă când e comisă de un profesor de Patristică, specialist în materia pe care arată a o cunoaște atât de temeinic?

Deopotrivă compromițătoare, deși de altă natură, e confuzia pe care o face Părintele Coman în discuția unui text, folosit de mine într'un articol mai vechiu, în legătură cu izvoarele literare ale creștinismului daco-roman 3). E vorba de câteva rânduri din opera de curând descoperită a lui Macarie, episcopul Magnesian, în care autorul afirmă că neamurile de „Sciți” din Nordul Dunării n'ar fi auzit până în zilele lui cuvântul Evangheliiei. Părintele Coman, care se sfiște să arate că a cunoscut textul prin articolul meu, deși, în realitate, înainte de a fi semnalat de mine, el n'a fost folosit de niciun cercetător român al acestor probleme, lasă să se înțeleagă că scrierea lui Macarie i-ar fi fost dintotdeauna familiară și că ar fi consultat-o în ediția Harnack 4). Se întâmplă însă că o ediție Harnack a textului lui Macarie nu există și că precizările oferite de Părintele Coman în această privință sunt greșite. Trimiterea la „T. U., 37, 4, 1911”, ca la colecția unde ar fi apărut lucrarea, e rezultatul unei încercături, prilejuită de dorința Părintelui Coman de a arăta că știe mai mult decât e cazul. D-sa a găsit la mine mențiunea unei lucrări a lui Harnack intitulată *Kritik des Neuen Testaments von einem griechischen Philosophen des III. Jahrhunderts. Die im „Apocriticus” des Macarios Magnes enthaltene Streitschrift* (apărută tocmai în seria *Texte und Un-*

2) Niceta di Remesiana, p. 115, n. 4.

3) *Intorno alle fonti letterarie del cristianesimo daco-romano*, „Rev. hist. du Sud-Est européen”, XX, 1943, pp. 186—191.

4) *Arta misionară...* p. 359, n. 4.

t. *tersuchungen*, XXXVII 4, 1911); n'a înțeles bine de ce e vorba (deși titlul s spume lămurit că e o încercare de reconstituire a operei anticreștine a unui filosof păgân din secolul al III-lea, în speță Porphyrios); după care s'a grăbit să s măscocească o ediție ce n'a existat n niciodată.

Concluzia inevitabilă a acestei întâmpării e că Părintele profesor Coman ci-

tează lucrări pe care nu le cunoaște, confundând scriitorii atât de diferiți ca epocă și preocupări cât pot fi Philostrat și Philostorgios, Macarios și Porphyrios. Din punctul de vedere al seriozității metodei, sau al probității științifice, faptul se califică singur. Dar din punctul de vedere al onestității pure și simple? Răspunsul să-l dea cititorii.

D. M. PIPPIDI

HISTORIA LITERATURII GRECEȘTI, Vol. I, editată de Academia de Științe a U. R. S. S., Moscova - Leningrad, 1946.

«Istoria literaturii grecești», apărută la Moscova-Leningrad în 1946, a fost întocmită de un colectiv de savanți sovietici, printre care cităm pe M. M. Pokrowski, membru al Academiei, azi defunct, pe S. P. Șestakow, membru al Academiei de Științe U. R. S. S., și pe profesorii I. I. Tolstoi și I. Sobolewski. Acest volum este prima exegeză marxist-leninistă întreprinsă în U. R. S. S. asupra istoriei literaturii grecești. După însăși afirmația redactorilor, exegeza întreprinsă este susceptibilă să fie extinsă și asupra analizei interne a diferitelor opere. Din acest punct de vedere poate fi subliniată observația înserată la p. 130: „În planul de analiză pur literară a Iliadei și Odissei, metaforele, vifletele, comparațiile și, în general, stilul lor așteaptă încă cercetători, care să adopte față de aceste probleme teoria marxist-leninistă”.

„Istoria literaturii grecești” (vol I) cuprinde poemele homerice, poezia heliodică, poezia lirică și drama perioadei clasice. În prefață (p. 13-70) sunt prezentate problemele generale ale istoriei literaturii grecești, perioadele ei de dezvoltare, particularitățile specifice ale literaturii produse într-o societate sclavagistă, dialectele limbii grecești și raporturile dintre ele.

Capitolul III, în partea lui finală, analizează izvoarele folclorice ale literaturii grecești ca mitul, povestea și cântecul în interpretarea marxistă. În capitolul introductiv la Homer ni se prezintă societatea greacă în procesul de descompunere a statului patriarhal. Lui Homer îi sunt consacrate 83 de pagini

(73—152), în care problema homerică este privită sub toate aspectele: 1. Personalitatea lui Homer în antichitate; 2. Aezi și rapsozi; 3. Ciclul epic troian; 4. Iliada și Odissea; 5. Stilul epic; 6. Eposul homeric și creația populară epică a altor popoare; 7. Unitatea poemei homerice; 8. Problema homerică, etc., etc.

De reținut este punctul de vedere sovietic în legătura cu geneza poemei homerice, care este cel unitarist.

După sovietici, poemele homerice rezultă din împletirea unei seculare evoluții populare cu fantezia individuală creatoare. Deasemenea foarte importantă apare metoda comparativă inițială de istoricii literari sovietici în cercetarea producției epice și analogiile dintre epopeea homerică și epopeele moderne.

Poezia lirică este tratată după genuri și anume, poezia elegiacă, iambică și melică. O mare atenție se acordă în special poeziei lui Pindar (p. 275—476).

Volumul se încheie cu istoria dramei grecești, insistându-se în deosebi asupra începuturilor ei, cu indicarea celei mai noi literaturi asupra chestiunii despre originea dramei, creația lui Eshil, organizarea reprezentațiilor, Sofocle și Euripide, precum și despre originea comediei și reprezentantul ei cel mai de seamă, Aristofan. Textul este însoțit de numeroase ilustrații sugestive.

La capitolul liricei s'a insistat în deosebi asupra condițiilor sociale în care s'a dezvoltat poezia lirică, analizându-se bazele sclavagiste ale polisului și ivirea tiraniei. Pentru epoca lui Eshil și apoi

a lui Sofocle și Euripide se arată cu claritate semnele decadente ale statului democratic sclavagist atenian și descompunerea bazelor colectiviste ale polisului datorită dezvoltării excesive a posesiei de sclavi, legată de dezvoltarea comerțului și forța banului. În acest fel se explică și ivirea filosofiei sofistilor. Comedia și tragedia sunt reconsiderate în lumina luptei contra descompunerii

polisului, fiind privite drept arme în mâna unei anumite clase sociale.

Criticile care s'au adus volumului de către savanții sovietici s'au referit în deosebi la problemele de amănunt, cartea fiind socotită în general drept „un eveniment în domeniul filologiei clasice” (Prof. Deratani, în V. D. I. 2, 1947, p. 72.

M. MARINESCU

A. A. IESSEN. Colonizarea greacă pe țărmul nordic al Mării Negre. Leningrad, 1947, Ermitajul de Stat, 90 pg.

Istoria orașelor grecești de pe țărmul nordic al Mării Negre a preocupat în chip special atenția specialiștilor sovietici. Relațiile economice cu metropola și cu populațiile stepelor învecinate, frământările politice interne, tot complexul de probleme legat de contactul cu elementul băștinaș, au făcut obiectul a numeroase cercetări, dintre care alături de studii de sinteză nu lipsesc o serie întreagă de monografii consacrate celor mai de seamă dintre coloniile elene de pe țărmul nordic al Mării Negre, precum Tanais, Chersones, Olbia etc.

Lucrarea lui Iessen vine să arunce o nouă lumină asupra acestei probleme, pe cât de interesantă pe atât de actuală în știința istorică, și încearcă să lămurească, pe bază de material arheologic nou, o serie întreagă de chestiuni rămase obscure sau încă complet necercetate.

Problema colonizării grecești a preocupat demult și pe savanții burghezi. Însă, cum observă foarte bine Iessen, ei prezentau această colonizare ca pe un proces unilateral și anume îl considerau numai de pe pozițiile triburilor elene colonizatoare. „Colonizarea greacă pe țărmul nordic al Mării Negre — spune Iessen — nu poate fi privită într'un chip unilateral, numai din punctul de vedere al istoriei Greciei, al triburilor grecești, și al civilizației grecești. Colonizarea a fost expresia unui proces istoric bilateral, ea a fost determinată de toată dezvoltarea anterioară a Grecilor înșiși, a Ionienilor, și de dezvoltarea populației locale din stepele noastre (pg. 89). În felul acesta istoricul sovietic respinge de la început „teoriile” istoricilor apuseni, care ascundeau în această supraapreciere a influenței

și rolului coloniilor grecești, disprețul lor pentru elementul autohton (Sciți), și situează întreaga problemă a colonizării grecești pe țărmul nordic al Mării Negre pe o poziție nouă.

Folosind un bogat material arheologic, în mare parte recent descoperit și deci cu atât mai prețios pentru cercetătorii români, Iessen își încadrează studiul într'o vastă perspectivă istorică. Cercetarea propriu zisă a procesului de colonizare greacă este precedată de un amănunțit studiu al „preistoriei”, al perioadei de colonizare, de studiul relațiilor ce au existat între populațiile regiunilor din Nordul Mării Negre și popoarele sudice, înaintea apariției coloniilor grecești. De fapt lucrarea lui Iessen se împarte în două părți distincte: relațiile populațiilor de pe țărmul nordic al Mării Negre cu popoarele din Sud (Grecia, Asia Mică, Orientul apropiat) înainte de colonizarea greacă, adică cam până prin sec. VI, înainte de era noastră, și partea de examinare propriu zisă a problemei colonizării grecești.

Prima parte, consacrată „preistoriei” colonizării grecești, îmbrățișează o perioadă vastă: mileniul III, II și mileniul I, cam până prin sec. VI înainte de era noastră.

Începându-și cercetarea prin examinarea civilizației dela Tripolie, autorul analizează în același timp, depe poziții critice, o serie întreagă de teorii asupra acestei civilizații puse în circulație de istoriografia burgheză, cum ar fi cea a lui E. Stern, care vedea în locuitorii acestei civilizații pe strămoșii Grecilor, sau încercările mai recente (Menghin) de a-i considera drept strămoși ai Hilților, etc. Bazându-se pe materialul ar-

heologic descoperit și simțitor îmbogățit de expedițiile din ultimii ani, interpretându-l în chip marxist-leninist, istoricii sovietici au reușit să stabilească caracterul autohton al civilizației dela Tripolie, soluționând definitiv și depe poziții strict științifice această problemă atât de controversată. Rezolvarea în acest spirit a problemei civilizației dela Tripolie cerea o reconsiderare a relațiilor dintre populațiile locuind regiunile din Nordul Mării Negre și popoarele sudice. În examinarea acestei probleme lessen urmărește desfășurarea ei în trei etape: mileniul III și începutul mileniului II, mileniul II, și mileniul I înaintea erei noastre.

În prima perioadă lessen constată, pe baza unei analize minuțioase a materialului arheologic, existența a două focare de schimb cu populațiile sudice: sud-vestic, civilizația de tip Usatovo, post-tripoliană, care întreținea relații cu populațiile bazinului egean și ale Asiei mici și centrul sud-estic, în Cuban, având legături cu Iranul și Asia Mică. Dintru început deci se observă două căi pe care se întrețineau relațiile cu Sudul: drumul sud-vestic, drum de cabotaaj dealungul țărmului Mării Negre și drumul sud-estic, probabil terestru.

În mileniul II situația se schimbă. Spre deosebire de focarul sud-vestic, (pe locul vechii civilizații de tip Usatovo) care continuă să fie foarte activ, în regiunea sud-estică se observă o stagnare a importului din Sud. Lucrul se explică prin apariția în Caucaz... „a unui focar dezvoltat și independent de civilizație locală, caracterizat prin produse metalice specifice (de aramă), printr'o ceramică specifică, prin topoare mici de piatră, folosite drept arme de luptă și fabricate din serpentin. Monumentele acestei civilizații sunt răspândite pe ambele părți centrale a lanțului caucazian și sunt învecinate cu stepele precaucaziene, pe toată întinderea dela Kubanul de sus până în regiunea Groznai”. (pg. 22). Alături de el se precizează un al doilea focar de prelucrare a metalelor situat la Nord-vest în Caucaz, în limitele Transcubănelui și ale părții nordice a țărmului caucazian al Mării Negre”.

Mileniul I — epoca bronzului târziu coresponszătoare trecerii spre treapta superioară a barbariei — se caracterizează printr'o puternică dezvoltare a relațiilor

de schimb, consecință a dezvoltării generale a relațiilor dintre triburi. Iessen se ocupă în special de rolul ce-l joacă în această perioadă regiunea limanului Bug-Nipru, focar activ de prelucrare a metalului, care „alimenta cu obiecte de bronz un vast teritoriu pe țărmul drept, cât și pe cel stâng al Niprului”. Caracteristice acestui centru sunt obiectele de bronz, precum pumnale, secere, vârfuri de sulife, obiecte pe care lessen, urmându-l pe T. Sulimirski, le califică drept „traco-cimeriene”.

Interesantă este ipoteza istoricului sovietic, susținută de un bogat material doveditor, după care în această perioadă regiunea ocupată mai târziu de regatul Bosforului ar fi jucat un rol foarte puțin însemnat. El ajunge la concluzia că în această regiune „nu vedem urmele existenței unui centru cultural pregrec”. (pg. 33). Iessen infirmă, în felul acesta, teoria de largă circulație a istoricului burhez Rostovzev, care vedea în regiunea ocupată mai târziu de regatul Bosforului un centru cultural de cea mai mare importanță.

În capitolul special, capitolul V, este consacrat evenimentelor sec. VII, care înseamnă „o puternică cotitură istorică” în viața populațiilor depe țărmul nordic al Mării Negre. Acum „se formează stadiul scitic în istoria populațiilor locale” ((pg. 34). Constatând că această epocă coincide cu trecerea respectivelor populații la treapta superioară a barbariei, lessen respinge, ca total neîntemeiate — încercările unor istorici, printre care în special Rostovzev, de a vorbi despre existența la aceea dată a unui stat „scitic”, a unui „mare imperiu scitic”. Secolul VII înaintea erei noastre a fost în istoria acestor populații o perioadă de puternice frământări, de accelerare a procesului de diferențiere socială și de avere, de dese și active relații între triburi, relații ce îmbătățesc, alături de forma lor pașnică, de schimb, și aspectul unor ciocniri cu caracter militar, sub formă de incursiuni ce ajung până în Asia Mică, Egipt și Palestina.

În capitolul VI lessen dovedește, pe baza unui bogat și interesant material arheologic, că în sec. VII-VI se intensifică simțitor relațiile cu țările sud-estului, cu regiunea transcaucaziană, cu statul Urartu, și mergând până la țări mai îndepărtate, precum Babilonia și

Fenicia. Constatând importul aproape cu exclusivitate al obiectelor de lux, autorul ajunge la concluzia că „în comparație cu epoca precedentă putem observa o puternică intensificare a acestor relații și în același timp o schimbare calitativă a caracterului lor. Explicația acestor fenomene ar putea fi găsită... în primul rând în formarea unui nou strat social al nobilimii de trib, care constituie un deuseu pentru obiectele de lux, — și, în al doilea rând, în contactul direct al nomazilor din stepele nordice cu țările Asiei Mici în timpul incursiunilor din sec. VII” (pg. 49).

În capitolele următoare (VII—XI) Iessen se ocupă în mod amplu de problema colonizării grecești propriu zise pe țărmul nordic al Mării Negre. Autorul ajunge la stabilirea unei periodizări în procesul de desfășurare a colonizării grecești și anume schițează patru perioade: o primă perioadă, a unor relații întâmplătoare, vizite accidentale ale marinarilor greci pe țărmurile nordice ale Mării Negre, perioada a doua este cea a factoriilor temporare și a relațiilor comerciale pre-coloniale, o a treia perioadă a înființării de colonii permanente, dar cu caracter de simple centre comerciale de schimb, și în sfârșit o ultimă perioadă de transformare a acestor colonii în centre active de producție.

Apariția de colonii grecești cu caracter de pure centre comerciale, autorul o situează în sec. VI, subliniind însă că epoca de maximă dezvoltare a acestui proces, când „țărmul Mării Negre era cu adevărat încins de un lanț de colonii grecești, legând grupurile de colonii izolate din Bosfor cu celelalte orașe grecești într'un inel aproape continuu”

(pg. 81) se referă la sfârșitul sec. V și începutul sec. IV înaintea erei noastre. La această dată „procesul de colonizare greacă era în principiu terminat” (pg. 81). Acest proces în desfășurarea lui a fost inegal. Dar colonizarea mai târzie sau mai timpurie a unor anumite regiuni nu apare ca un fapt întâmplător, ci a fost organic determinată de toată dezvoltarea istorică a respectivei regiuni. Astfel Iessen constată că regiunile rămase în urmă. în dezvoltarea lor față de nivelul general al triburilor „scitice” din stepă, atrag în ultima instanță atenția Grecilor. „Așa dar nu așezarea lor geografică, ci nivelul cultural al populației locale, posibilitatea stabilirii unor relații comerciale regulate, determină epoca înființării unor așezări grecești stabile. Folosind un termen modern am spune că geografia economică și nu cea fizică a jucat rolul principal în desfășurarea acestui proces”. (pg. 81)).

Prin vastul material arheologic folosit, în mare majoritate de recentă descoperire, prin interesantele opinii formulate asupra legăturilor dintre populațiile stepelor din Nordul Mării Negre și țările sudice, asupra legăturilor dintre coloniile grecești și aceste populații, prin analiza amănunțită și clasificarea materialului arheologic în autohton și importat, ca și prin reconsiderarea critică a unor probleme tratate de poziții false de istoriografia burgheză, — lucrarea lui Iessen se impune atenției cercetătorilor români, care vor găsi în ea un prețios îndreptar pentru rezolvarea problemelor de istorie veche a țării noastre.

T. GOLIM

A. BONNARD. Vers un humanisme nouveau. La liberté de l'écrivain Soviétique, in La Pensée, nr. 18, Mai-Iunie 1948, pp. 67—75.

E o conferință ținută de profesorul de limba și literatura greacă de la Lausanne. Autorul, cunoscut prin atitudinea lui contra hitlerismului și fascismului, arată, în această conferință, care a scan dalizat burghezia din Elveția, că obiectul literaturii vechi grecești este omul și că nicio altă literatură din lumea modernă, afară de cea sovietică, nu-și propune

o vedere asupra omului, capabilă să hrănească gândirea și acțiunile noastre.

Pe un elenist care începe a se orienta în lumea sovietică îl izbește setea de știință ce se manifestă în această lume nouă. Pretutindeni, în URSS, renasc și se nasc culturi naționale autonome. Umanismul sovietic este esențialmente științific. În URSS știința este o

vastă întreprindere de liberare, condusă de savanți care pun știința în serviciul tuturor. Literatura sovietică este o știință a omului, un învățământ al omului. Oamenii culturii din Uniunea Sovietică — scrie Bonnard — și-au luat sarcina de a pune la dispoziția tuturor maselor populare „odată cu pâinea și electricitatea”, pe Shakespeare, pe Beethoven. Literatura sovietică este dominată de principii realismului socialist; ea își propune să zugrăvească omul în munca lui

înverșunată de a realiza esența lui umană. Poeții au rolul de a face pe oameni mai buni, spune Euripide (în Broaștele lui Aristofan), „scriitorul are misiunea de a educa poporul”, scrie Fadeev, marele scriitor sovietic. „A înfățișa pe om în realitatea lui prezentă și în dezvoltarea lui”, iată pe scurt esența realismului socialist, esența noului umanism în literatură.

C. B.

V. D. BLAVATSKI. Arta pe litoralul de Nord al Mării Negre în epoca antică, Moscova, 1947, 119 pag.+73 fig.

Descoperirile arheologice au sporit în mod considerabil după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917. Știința istorică sovietică a elaborat, pe baza principiilor marxism-leninismului, metoda justă de interpretare a monumentelor arheologice. Alături de lucrări speciale, care tratează anumite probleme, au apărut opere de generalizări, de sinteză. Din categoria acestora face parte lucrarea arheologului Blavatski. Primul capitol cuprinde cadrul geografic și istoric, în care a apărut și s'a dezvoltat arta antică pe țărmul nordic al Mării Negre, cu indicarea sectoarelor principale și cu stabilirea stadiilor de dezvoltare a fiecăruia oraș. Autorul se oprește mai îndelung asupra istoriei regatului Bosporan, întrucât aci rolul băștinașilor se poate urmări în prezent cu mai multă ușurință. Populația locală din regatul Bosporului imprimă o anumită direcție dezvoltării acestui stat și rolul său sporște cu cât ne apropiem de perioada de dezagregare și de dispariție a orânduirii sclavagiste.

Capitolul II este închinat artei propriu-zise (sculptură, arhitectură, pictură) și dezvoltării ei. Arta antică de la Marea Neagră s'a găsit și ea sub influența populațiilor locale. Acestea au avut raporturi reciproce active cu Grecii și apoi cu Romanii. Monumente sculpturale și giptice din Sudul Uniunii Sovietice reflectă înrăurirea localnicilor asupra artei sclavagiste greco-romane. Monumentele artistice, care redau, cu atâta realism, viața Scitilor, presupune că meșterii greci au trăit printre populația scită și au fost influențați și de ar-

ta lor. Autorul arată că, datorită băștinașilor, arta antică de pe țărmul de Nord al Mării Negre a căpătat trăsături realiste, care au o valoare istorică, de izvor de cunoaștere a triburilor seite, sarmate și trace. Blavatski are dreptate când susține că elementul local a înviorat arta antică.

Dar s'a petrecut și fenomenul invers. Grecii au influențat și ei pe localnici, stimulând dezvoltarea artei locale, de la e vorba în primul rând de o sculptură pe plan mic. Pătura stăpânitoare a Scitilor a fost influențată în deosebi de cultura elenică.

În ultima parte a lucrării, autorul prezintă interesantele descoperiri de la Neapole, capitala regatului Scitilor. Printre monumentele de acolo este amintită pictura unui cavou, în care sunt redată scene din viața de toate zilele a Scitilor. Unele desene amintesc, spune autorul, pe cele din arta rusă, care se păstrează și azi în creațiile populare. Tradițiile artei antice au fost foarte puternice în Sudul Uniunii Sovietice și în cursul evului mediu, prin orașele bizantine. Tradițiile culturii antice au ajuns până în cultura veche rusă. Monumentele descoperite — și interpretarea istorică a acestora — ne ajută să urmărim legătura directă între arta antică și cea veche rusă.

Această concluzie a lui Blavatski este într-adevăr revoluționară și răstoarnă afirmațiile reacționare ale istoricilor burghezi aserviți imperialismului, care susțin că moștenirea civilizației clasice s'a transmis numai popoarelor europene occidentale și cultura acestora este con-

ținută și „păzită” de „știința” americană. Imperialismul american folosește deci pentru realizarea programului său politic și pentru motivarea „blocurilor occidentale” asemenea afirmații anti-

științifice, pe care știința istorică sovietică le demască și le combate cu hotărâre.

D. BERCIU

M. O. KOSVEN. „Matriarhatul”. Institutul de etnografie al Academiei de științe U. R. S. S., 1948, 239 pg.

Printre cercetătorii sovietici ai societății primitive se citează la un loc de frunte numele lui M. O. Kosven, a cărui atenție s'a îndreptat în chip special, în rândul instituțiilor primitive ale umanității asupra uneia din instituțiile cele mai discutate și anume asupra matriarhatului. După propria mărturisire a autorului (pg. 319), această problemă, pe care a examinat-o în studiul, comunicări, articole — de mai mare sau mai mică întindere — îl preocupă de aproape 20 de ani.

„Matriarhatul” constituie — după cum însuși subtilul ne-o indică, un „istoric” al problemei, o trecere în revistă, critică, a diferitelor opinii emise în cursul veacurilor asupra acestei instituții a umanității primitive.

Lucrarea examinează teoriile emise asupra matriarhatului începând din antichitate și până în zilele noastre și poate fi împărțită în trei mari capitole: I. din antichitate și până la mijlocul veacului XIX. II. dela Bachofen și până la Marx și Engels, și III. dela Marx și Engels până în zilele noastre.

Intr-o scurtă introducere Kosven stabilește dela început ca punct de plecare în cercetarea sa o diferență esențială: despre o problemă a matriarhatului ca fenomen, adică despre o contestare sau un dubiu al existenței în trecut a acestei instituții nu se poate vorbi în literatura de specialitate sovietică. Pentru cercetătorul sovietic este un punct pe deplin lămurit în studiul istoriei primitive faptul că matriarhatul constituie un stadiu în desvoltarea societății umane, un stadiu primitiv, care apare în primele timpuri ale desvoltării societății umane, un stadiu universal, prin care au trecut toate popoarele în desvoltarea lor istorică. Pentru cercetătorul sovietic problema matriarhatului poate include doar chestiunea etapelor de desvoltare ale acestei instituții, a formelor de tranziție

spre patriarhat, a procesului de desagregare a matriarhatului.

Complet antagonică se prezintă situația în etnografia și știința istorică burgheză. Ele au căutat și caută să treacă sub tăcere problema matriarhatului sau, — atunci când sunt silite de evidența faptelor — încearcă să-l prezinte ca pe un fenomen izolat, ca o instituție caracteristică „popoarelor „neindeuropene”, „neariene”.

În acest refuz de a recunoaște existența matriarhatului, în primul rând acordat patriarhatului, ca și în limitarea existenței matriarhatului la popoarele „neindeuropene” „neariene” se vedește caracterul reacționar al teoriilor burgheze și se întrevăd cu precizie încercările de formulare a unor teorii rasiste.

În prima parte a lucrării, Kosven examinează istoricul problemei matriarhatului începând din antichitate, când o serie întregă de izvoare (Herodot, Tacit, Diodor din Sicilia etc.) atestă existența acestei instituții la diferite popoare (Egipteni, Licieni, Germani, etc.), și când totodată constatăm apariția primelor încercări de a opune matriarhatului teoria patriarhatului, încercări legate de numele lui Platon și Aristoteles, punct de vedere ce va fi exploatat de toți istoricii și etnografii reacționari de mai târziu.

Urmărind creșterea continuă a materialului factic doveditor al existenței matriarhatului, în special pentru descoperirea Americii, Kosven înfățișează paralel și diferitele teorii emise în această problemă de reprezentanții științei și gândirii sec. XVII—XVIII. Două nume atrag atenția sa în chip deosebit: cel al lui Lafitteau — care a studiat instituția matriarhatului la Irokezi — și Millar care emite primul păreră că matriarhatul a fost o orânduire generală în trecut îndepărtat al omenirii.

Un loc însemnat în lucrarea lui Kosven îl ocupă expunerea concepțiilor des-

pre matriarhat ale lui Bachofen, Mac-Lennan și în special al lui Morgan, a cărui contribuție la elucidarea problemei istoric sovietic o apreciază ca o adevărată revoluție în știința despre societate primitivă.

Lucrarea lui Engels „Despre origina familiei, a proprietății private și a statului” a determinat o colitură fundamentală în studiul instituției matriarhatului. Engels merge în concluziile sale mult mai departe decât Morgan. Tocmai la el, spune Kosven, „matriarhatul capătă, pentru prima oară în istorie, o interpretare adâncă și bogată... el a fost primul și singurul, care a înțeles ce importanță colosală din punct de vedere teoretic prezintă pentru toată istoria societății primitive problema gîntei materne” (pg. 219—220). Dovedind caracterul de stadu universal pe care l-a avut matriarhatul în dezvoltarea istorică a omenirii, Engels vede în înlocuirea gîntei materne prin gînta paternă „dialectica de bază a dezvoltării societății umane” (pg. 219).

În ultimele capitole ale lucrării, autorul caracterizează diferitele curente reacționare burgheze, ca economismul, teoria cercurilor culturale, școala culturalo-istorică, analizând și combătând punctul lor de vedere în problema matriarhatului. El înfățișează deasemenea starea de decădere generală în care se găsește etnografia burgheză și dominația în apus, și în special în USA, după cel de al doilea război mondial, a concepțiilor celor mai reacționare asupra instituției matriarhatului.

Deosebit de interesant este capitolul final în care Kosven trece în revistă succesele realizate de știința istorică și etnografia sovietică în decurs de 30 de ani, în elucidarea problemei matriarhatului. Cercetătorii sovietici urmăresc în mod special formele de manifestare ale acestei instituții, procesul desagregării ei și al trecerii spre patriarhat, întru cât pentru ei este un punct definitiv stabilit și eluciat că matriarhatul a existat și a constituit un stadu universal, în dezvoltarea societății umane. În cercetările lor oamenii de știință sovietici se conduc după concluziile trasе de Engels și indicațiile date de Lenin și Stalin. Prima referință la matriarhat în știința istorică sovietică aparține lui Lenin, care într-o conferință ținută în 1919, intitulată „Despre Stat” spune: „Observăm... su-

toritatea, respectul, puterea de care se bucurau cei mai bătrâni într-o gîntă, vedem că această autoritate era recunoscută uneori femeilor — pe atunci situația femeilor nu era ca cea de acum, lipsită de drepturi, o situație de asuprire”... iar mai departe Lenin spunea: „femeile nu numai că aveau o situație de egalitate cu a bărbaților, dar adesea și de superioritate”...

La baza interpretării sovietice a istoriei primitive se găsește învățătura stalinistă despre tipurile istorice de relații de producție.

Studiul problemei matriarhatului a luat în URSS o dezvoltare foarte mare. Interesant de subliniat este faptul că studiul acestei instituții nu se reduce la formele semnalate în antichitate sau observate la unele popoare ale Americii de Nord, Africii sau Australiei, — adică la prelucrarea materialului deja cules, ci se extinde și se ocupă indeosebi cu studiul rămășițelor de matriarhat persistente încă la unele popoare depe teritoriul URSS.

Bineînțeles că, tratând o problemă atât de complexă ca cea a matriarhatului, autorul a trebuit să se ocupe și de unele instituții înrudite, precum gînta, — căreia îi consacră un capitol întreg, — avunculatul, etc.

O parte prețioasă a lucrării lui Kosven o constituiesc paginile în care se ocupă de contribuția științei ruse la elucidarea problemei matriarhatului și în care subliniază caracterul progresist al majorității teoriilor emise de oamenii de știință ruși.

Bogat documentată, dovedind o frumoasă erudiție din partea autorului, concepută în spirit critic, plină de combativitate în demascarea teoriilor burgheze reacționare, lucrarea lui Kosven aduce o importantă contribuție la elucidarea uneia din cele mai spinoase probleme de istorie a societății primitive.

Activitatea la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei R. P. R. și la catedrele de Istorie veche și Filologie clasică.

Comunicări și referate cu privire la lumea antică, ținute la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei RPR, în cursul anului academic 1948—1949.

Comunicări la plenarele Institutului:

1. Berciu D.: „Sclavajul la Geto-Daci”, 6 Decembrie 1948;
2. Ștefan G.: „Gladiatorii la Tomis”, 6 Decembrie 1948.
3. Balmuș C.: „Reconsiderarea răscălfiei condusă de Spartacus”, 20 Decembrie 1948;
4. Barnea I.: „Creștinismul în Scythia Minor după inscripții”, 10 Ianuarie 1949;
5. Vulpe R.: „Valul antic din Moldova de Jos”, 31 Ianuarie 1949;
6. Tudor D.: „Sclavajul în Dacia Inferioară”, 14 Februarie 1949;
7. Piatkowski A.: „Răscoale populare în basinul Dunării de Jos, în sec. IV a. e. n.”, 28 Februarie 1949;
8. Pippidi D.: „In jurul activității lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus la Dunărea de Jos”, 28 Martie 1949;
9. Canarache V.: „Știința în spațiul carpato-dunărean și în Dobrogea”, 11 Aprilie 1949;
10. Nestor I.: „Problema scitică în lumina cercetărilor sovietice de azi”, 5 Mai 1949;

Referate ținute în cadrul Secțiunii de Istorie veche:

1. Nestor I., asupra lucrării lui Christo Mjatev „Ceramica slavă în Bulgaria și importanța ei pentru arheologia slavă din Balcani”, Academia de Științe bulgară, Sofia, 1948, — la 13 Decembrie 1948.
2. Piatkowski A.: „Ultimele lucrări ale Secțiunii de Istorie veche din Institutul de Istorie al Academiei de Științe din URSS”, referat după N. M. Postowskaia „Secțiunea de Istorie Veche a Institutului de Istorie a Academiei de Științe din URSS”, din *Vestnik Drevnei Istorii*, 1948, 1, pg. 179—180, și după D. N. Iulkina „Probleme de istorie ve-

che tratate la sesiunea Academiei de Științe din URSS”, din *Vestnik Drevnei Istorii*, 1948, 2, pp. 160—164 — la 13 Decembrie 1948;

Ambele referate au fost ținute în Decembrie 1948;

3. Berciu D. asupra capitolului I (discuția izvoarelor) din opera lui N. A. Mașkin „Istoria Romei Antice”, Moscova 1947, — la 7 Februarie 1949;

4. Pippidi D. M., asupra lucrării lui Siegfried J. De Laet „Despre alcătuirea senatului roman în primul secol al Imperiului”, — la 21 Februarie 1949;

5. Popescu D., asupra lucrării cercetătoarei maghiare Elisabeta Patek „Legăturile balcanice ale tezaurilor de argint așa numite dacice”, publicat în *Antiquitas Hungarica*, Budapesta, 1948 — la 7 Martie 1949;

6. Berciu D., asupra lucrării lui A. Iessen „Colonizarea greacă pe țărmul de Nord al Mării Negre”, dupăările de seamă ale lui B. I. Nadel din *Vestnik Drevnei Istorii*, 1948, 2, pp. 117—121, Kiseleff, *ibidem*, I. Borozdin în *Voprosii Istorii*, 1948, 12, pp. 156—158 — la 21 Martie 1949;

7. Constantinescu Șt., referat după A. Mongait „Privire generală asupra cercetărilor arheologice făcute de Institutul de Cercetări ale Culturii Materiale în 1947”, din *Vestnik Drevnei Istorii*, 1948, 2, pp. 151—160 — la 6 Aprilie 1949;

8. Balmuș C., asupra studiului lui A. Ranovici „Helenismul și bazele lui social-economic” din *Voprosii Istorii*, 1945, 2, pp. 99—116 — la 9 Mai 1949;

9. Pippidi D. M.: „Expunere asupra numărului sclavilor în Attica sec. IV î. e. n.” — la 25 Mai 1949;

10. Constantinescu Șt., referat asupra capitolului „Revolta sclavilor și prăbușirea Imperiului Roman de Apus”, N. A. Mașkin, *Istoria Romei Antice*, cap. XXXIX, p. 573—585 — la 6 Iunie 1949.

La Catedra de Filologie Clasică dela Facultatea de Filologie din București.

Colectivul catedrei de Filologie Clasică a Facultății de Filologie din București, constituit din personalul didactic al catedrei, și-a început activitatea odată cu deschiderea cursurilor anului școlar 1948—1949. Colectivul a ținut ședințe săptămânale în care s'au discutat diferite probleme în legătură cu organizarea cursurilor și cu programa analitică; s'au dat rapoarte personale de activitate științifică, etc. Cursurile de limbă au fost predate în chip formalist începând cu fonetica, apoi continuându-se cu morfologia și sintaxa. Criticându-se în mod colectiv modul acesta de predare a limbii, care nu leagă limba de viață, s'a decis ca în anul acesta cursurile de limbă să fie astfel organizate încât să se înceapă cu sintaxa, apoi să se treacă la morfologie și fonetică. În predarea cursurilor de istorie literaturii, membrii colectivului s'au străduit să aplice metoda materialismului dialectic, arătându-se strânsa legătură dintre opera literară și societatea în care a apărut. Cursurile la limba latină, limba elină și gramatica comparată au fost organizate în felul următor:

Limba latina

Anul I. Curs de fonetică și fonologie; Curs de introducere în probleme de metrică și critică de text; Exerciții de sintaxă; Istoria literaturii latine (epoca arhiacă); Seminar din Plaut (Trinummus) și Cicero (Pro Murena).

Anul II. Curs de fonetică și fonologie (Deoarece în anul precedent au făcut morfologie); Exerciții de sintaxă; Istoria literaturii latine (Epoca lui Cicero); Seminar din Sallustius (Bellum Isthinum) și Catul (Bucăți alese).

Anul III. Curs de formarea cuvintelor (Istoria literaturii latine (Epoca lui August); Seminar din Horatius (C. I) și Titus Livius (C. XXXVII).

Anul IV. Curs de vocabular latin; Istoria literaturii latine (Epoca împăratului August); Seminar din Juvenal (Satire) și etc.

Limba elină:

Anul I. Introducere în limba greacă; morfologie cu aplicație la text (Esop, Xenofon, Lucian și Homer *Iliada*, c. I-a); Istoria literaturii eline în sec. VIII—VI î. e. n.

Anul II. Curs de sintaxă, cu aplicații; istoria literaturii eline (sec. V.); seminar din Xenofon (*Apologia lui Socrate*) Platon (*Republica*, cartea VII) Sofocle (*Oedip-rege*).

Anul III. Curs de fonetică istorică. Istoria literaturii eline (sec. IV); Seminar din poezii lirici, apoi din Homer (*Odiseia*, cartea VI și *Iliada*, cartea I) și din Herodot, cartea I-a.

Anul IV. Curs de sintaxă istorică; istoria literaturii eline (epoca elenistică și romană); Seminar din Tucidide c. I, din Aristotel (*Constituția Ateniienilor*), Theophrast (*Caracterele*) și din Theocrit.

Gramatică comparată:

Anul II. Introducere în studiul gramaticii comparate.

Anul III. Introducere în studiul gramaticii comparate; Curs de fonetică.

Anul IV. Curs de morfologie, sintaxă și vocabular.

Membrii colectivului s'au constituit în două subcolective:

Subcolectivul de limbă a început împreună cu studenții o lucrare asupra vocabularului politic al autorilor latini, care reflectă poziția lor de clasă. Până acum s'a strâns o parte din materiale care urmează să fie utilizate într'o serie de lucrări mai mici.

Subcolectivul de literatură a început traducerea în limba română a *Răsboaielelor civile de Apian* (operă admirată de Marx și Engels).

În colectiv s'au discutat și fixat subiecte unor lucrări pentru asistenți.

Printr'un membru al colectivului s'a ținut legătura cu Institutul Româno-Sovietic. În cadrul Institutului, membrii colectivului au ținut referate asupra lucrărilor sovietice privitoare la probleme de lingvistică generală și de cultură antică.